

Nederlandse taal

Landsexamen **vsbo-TKL**

Programma van toetsing en afsluiting

2026

Inhoudsopgave

Opzet van het examen	3
Het examenprogramma	3
Beschrijving van de examenstof	3
Het centraal examen	3
Het commissie-examen	3
Toelichting bij de onderdelen van het mondelinge commissie-examen:	4
Eisen en formaat van het leesdossier.....	6
Inzenden leesdossier en literatuurlijst.....	7
De beoordeling van het commissie-examen	7
Het eindcijfer	7
Het sectorwerkstuk	7
Bijlage 1 Voorblad literatuurlijst.....	8
Bijlage 2 Beoordelingsmodel-criteria mondeling commissie-examen.....	9
Bijlage 3 Beoordelingsmodel-criteria mondeling commissie-examen.....	10
Bijlage 4 Voorbeeld Literatuurlijst.....	11
Bijlage 5 De eindtermen	17
Bijlage 6 Hulpmiddelen.....	24
Bijlage 7 Tips.....	25

Nederlandse taal

Opzet van het examen

Het examen bestaat uit een centraal examen en een commissie-examen.

Het centraal examen wordt schriftelijk afgenomen in een zitting van **150** minuten.

Het commissie-examen bestaat uit een schriftelijke toets schrijfvaardigheid van **120** minuten, een kijk- en luistertoets van 60 minuten en een mondeling examen van **35** minuten.

Het examenprogramma

Code	Exameneenheid	centraal examen	commissie- examen
	Kerndeel		
NE/K/1	Oriëntatie op leren en werken		X
NE/K/2	Basisvaardigheden		X
NE/K/3	Leervaardigheden in het vak Nederlands	X	X
NE/K/4	Luister- en kijkvaardigheid		X
NE/K/5	Spreek- en gespreksvaardigheid		X
NE/K/6	Leesvaardigheid	X	
NE/K/7	Schrijfvaardigheid		X
NE/K/8	Fictie		X
NE/V/1	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie		X
NE/V/2	Schrijven op basis van documentatie		X
NE/V/3	Vaardigheden in samenhang		X

Beschrijving van de examenstof

Een beschrijving van de eindtermen is te vinden in bijlage 5.

Het centraal examen (CE)

Leesvaardigheid: Het uitvoeren van een leesopdracht: het betreft de exameneenheden NE/K/3 en NE/K/6.

De beoordeling voor de leesopdracht bepaalt het cijfer voor het centraal examen.

Het commissie-examen (CIE)

Het commissie-examen bestaat uit drie onderdelen.

1. De schriftelijke toets (120 minuten):

De schriftelijke toets wordt afgenomen in de maand februari van het desbetreffende examenjaar. De schriftelijke toets betreft de exameneenheid NE/K/7:

“schrijfvaardigheid”. Bij de schriftelijke toets moet een schrijfopdracht op basis van documentatie (vergelijkbaar met ‘functioneel schrijven’) uitgevoerd worden.

De kandidaat krijgt verschillende opdrachten voorgelegd, die hij moet maken. De opgaven gaan over aangeboden teksten.

2. De kijk- en luistervaardigheidstoets (60 minuten):

Het onderdeel luistervaardigheid wordt apart, schriftelijk, getoetst en wel aan de hand van de kijk- en luistertoets. Deze toets wordt afgenomen in de maand januari van het desbetreffende examenjaar.

3. Het mondeling examen (35 minuten):

Direct vóór het mondelinge examen krijgt de kandidaat 20 minuten de tijd om zich voor te bereiden aan de hand van door de examinerator aangeleverde teksten met illustraties.

De aangeleverde teksten met illustraties gaan over actuele zaken, over praktische zaken uit het dagelijks leven of over een beroep. Aan de hand van de voorbereide tekst wordt met de kandidaat een gesprek gevoerd in de Nederlandse taal.

Bij het mondelinge examen wordt aandacht besteed aan:

a. Spreekvaardigheid NE/K/5 : ± 20 minuten

Hierbij wordt aandacht besteed aan de exameneenheden NE/K/1 t/m 7 en NE/V/3.

b. Kennis van gelezen/bestudeerde werken : ± 15 minuten

Verslag uitbrengen van en reageren op bestudeerde en bekeken fictiewerken aan de hand van een leesdossier (exameneenheid NE/K/8)

Toelichting bij de onderdelen van het mondelinge commissie-examen:

Ad. a Spreekvaardigheid

Over het onderwerp van de tekst die de kandidaat gedurende 20 minuten voorafgaand aan het mondelinge examen heeft ingezien, wordt met de kandidaat een gesprek gevoerd.

Daarbij kunnen vragen gesteld worden over:

• **NE/K/1: Oriëntatie op leren en werken. Bijvoorbeeld:**

- wat zijn de interesses en ervaringen van de kandidaat met leren en werken?
- wat zijn de sterke en wat de zwakke punten van de kandidaat bij het leren en werken?
- wat is het belang van Nederlandse taalvaardigheid bij verschillende beroepen?
- wat is het belang van taalvaardigheid in het Nederlands in verband met het functioneren in een meertalige samenleving?
- in welke beroepen is de kandidaat geïnteresseerd?

• **NE/K/2: Basisvaardigheden Bijvoorbeeld:**

- heeft de kandidaat ervaring met het maken van een planning voor het uitvoeren van een opdracht?
- kan de kandidaat met een computer gegevens opslaan en hoe?
- kan de kandidaat een e-mail verzenden?
- informatie op waarde schatten (bijv. naar aanleiding van de tekst of plaatjes, die de kandidaat voor aanvang van het examen heeft ingezien)?
- kan hij een eigen standpunt innemen en verwoorden?

- **NE/K/3: leervaardigheden Bijvoorbeeld:**

- kan de kandidaat een woordenboek gebruiken?
- kan de kandidaat non-verbale middelen benutten

- **NE/K/4: luister- en kijkvaardigheid Bijvoorbeeld:**

- kan de kandidaat aangeven wat het doel van de maker van een tekst of van een plaatje is?
- kan de kandidaat de waarde en betrouwbaarheid aangeven van de informatie die door de massamedia wordt verspreid, bijvoorbeeld t.a.v. nieuwsberichten, documentaires, reclameboodschappen, discussieprogramma's enz.?
- enz.

- **NE/K/7: schrijfvaardigheid Bijvoorbeeld:**

- kan de kandidaat het schrijfdoel van een bepaalde tekst aangeven?
- kan de kandidaat aangeven hoe men bij het schrijven rekening kan houden met de doelgroep?
- enz.

- **NE/V/3: vaardigheden in samenhang**

De kandidaat dient de hierboven genoemde vaardigheden in samenhang te kunnen hanteren.

- **NE/K/5: spreek- en gespreksvaardigheid Bijvoorbeeld:**

- kan de kandidaat van de bestudeerde tekst of plaatjes de doelgroep aangeven?
- kan de kandidaat aangeven wat in dat verband de woordkeus, intonatie, het tempo, de houding, enz. dient te zijn?

Toelichting Leesdossier en literatuur

Ad. b Kennis van gelezen werken NE/K/6, NE/K/8 en NE/V/3

Verslag uitbrengen van en reageren op gelezen en bekeken fictiewerken.

- **NE/K/8: fictie Bijvoorbeeld:**

- kan de kandidaat verschillende soorten fictiewerken herkennen?
- kan de kandidaat de relatie tussen het fictiewerk en de werkelijkheid aangeven?
- kan de kandidaat een persoonlijke reactie geven op het gelezen werk?
- kan de kandidaat de kenmerken van fictie in een fictiewerk herkennen?
- enz.
- De kandidaat dient minimaal 6 boeken waarvan tenminste 4 van oorspronkelijke Nederlandse literatuur te lezen.

Eisen literatuurlijst:

- Samen dienen deze titels betrekking te hebben op tenminste **480 pagina's** tekst.
- **Twee** van de boeken mogen vervangen worden door een **verfilming** van een Nederlands literair boek of een **toneelstuk** van een Nederlands literair boek. Elke film staat gelijk aan 80 pagina's tekst.
- Onder de 6 boeken mogen ook maximaal 1 boek jeugdliteratuur worden opgenomen (jeugdliteratuur voor 12-16 jarigen).
- Ook mag 1 boek (van die 6) vervangen worden door een gedichtenbundel (dus niet door een gedicht, maar door een gedichtenbundel).

- Als de kandidaat een gedichtenbundel op zijn lijst heeft, wordt hij verondersteld de gebruikte rijmsoorten, rijmschema's, gedichtsoorten, voor zover ze betrekking hebben op het gelezene, te beheersen.
- In plaats van een gedichtenbundel mag op de literatuurlijst ook een bundel met Nederlandstalige liedteksten staan, bijv. teksten van Lennart Nijgh, Rowwen Hèze, Willem Wilmink.
 - De liedteksten mogen uit **één bundel**, van **één cd** komen
 - De kandidaat mag ook teksten nemen van verschillende auteurs / zangers
 - De kandidaat mag teksten nemen van **één auteur**/zanger maar uit diverse bundels of cd
- Boeken mogen niet worden vervangen door niet-fictionele artikelen. De titels moeten worden gespreid over verschillende auteurs: twee titels per auteur mag, maar is slechts een maal toegestaan.
- Van tenminste vier boeken/werken moet de kandidaat aan kunnen geven wat hij hiervan vindt. Dit wordt door de examinerator bepaald.
- Van de gelezen werken moet een leesdossier gemaakt en gepresenteerd worden.
- Het gesprek over de gelezen werken wordt in het Nederlands gevoerd.

Voor meer details over deze kerndelen en over het vereiste niveau (kwaliteit van de uitvoering): zie de beschrijving van de eindtermen in bijlage 3.

Eisen en formaat van het leesdossier

De kandidaat moet van zes (6) gelezen werken een leesdossier maken.

In het leesdossier geef je een beschrijving van de 6 gelezen werken en het effect daarvan op jou als lezer.

- Het leesdossier moet bestaan uit tenminste 6 boeken van oorspronkelijke Nederlandse literatuur.
- Van deze 6 werken moeten minstens twee de Nederlandstalige Caribische literatuur betreffen.
- Het leesdossier moet aan de volgende eisen voldoen: per werk moet een beschrijving gegeven worden van:
 1. auteur
 2. titel
 3. ondertitel
 4. genre
 5. jaar van verschijnen, de eerste druk
 6. aantal pagina's
 7. gelezen (datum)
 8. Ik heb dit boek gelezen omdat.....
 9. Mijn verwachtingen vooraf op basis van
 - 9.1 omslag
 - 9.2 titel
 - 9.3 flaptekst
 10. verhaalverslag (samenvatting) en mijn eerste reactie na het lezen
- NB Het leesdossier dient een voortitelblad te hebben, waarop naam, examennummer en het vak op staat. Ook dient het leesdossier een inhoudsopgave te hebben.
- Het leesdossier dient te worden getypt in het formaat A4 met standaard regelafstand met lettergrootte 12.
- Het leesdossier dient in tweevoud te worden ingediend.

- Bij het leesdossier dient ook een getekende authenticiteitsverklaring te worden gevoegd. Deze is te vinden op de website van het ETE, menu Landsexamen.
- De kandidaat moet zelf bij het examen een exemplaar van het leesdossier en de boekenlijst meenemen.

Inzenden leesdossier en literatuurlijst

De boekenlijst, het leesdossier en de authenticiteitsverklaring moeten met een voorblad (zie bijlage 5) in tweevoud **uiterlijk 20 januari 2026** worden ingeleverd bij het ETE, aan de landsexamencommissie vhvs. NB De stukken dienen op papier te worden aangeleverd. In digitale vorm ingezonden stukken e.d. worden niet geaccepteerd. Uiterlijke datum om eventueel gecorrigeerde stukken in te leveren is **19 februari 2026**.

Verder beoordeelt de examencommissie of de stukken voldoen aan de formeel gestelde eisen, dat wil zeggen dat bijvoorbeeld wordt gecontroleerd of de lijst aan de literaire eisen voldoet. Indien de stukken niet aan de basiseisen voldoen, ontvangt de kandidaat een bericht daarover. Zie overzicht belangrijke data voor de geldende datum hierbij.

Als de kandidaat voor een vak in het geheel geen lijst instuurt of als de ingeleverde stukken niet aan de basiseisen voldoen, krijgt hij een afwijzingsbrief waarin staat dat hij voor dat vak niet wordt opgeroepen voor het commissie- en centraal examen.

De beoordeling van het commissie-examen

Voor de schriftelijke toets worden twee deelcijfer gegeven:

deelcijfer a: Schrijfvaardigheid

deelcijfer b: Kijk- en luistervaardigheid

Voor het mondelinge examen worden twee deelcijfers gegeven:

deelcijfer c: voor de mondelinge taalvaardigheid (spreek- en gespreksvaardigheden), inclusief uitspraak en basisvaardigheden

deelcijfer d: voor de kennis van bestudeerde werken; inclusief cijfer voor verzorging van het leesdossier

Het cijfer voor het commissie-examen wordt als volgt berekend:

cijfer CIE = (2a + 2b + 2c + 1d) / 7 (afgerond op 1 decimaal)

Het eindcijfer

Het eindcijfer wordt als volgt berekend:

eindcijfer = (het cijfer CE + het cijfer CIE) / 2 (afgerond op een geheel getal)

Het sectorwerkstuk

Het sectorwerkstuk kan mede vanuit het vak Nederlands worden ingevuld. Door het sectorwerkstuk vindt dan toetsing plaats van de exameneenheid NE/V/1: 'verwerven, verwerken en verstrekken van informatie'.

Bijlage 1 Voorblad literatuurlijst

Literatuurlijst
Nederlandse taal
Landsexamen vsbo-TKL
(inzenden uiterlijk 20 januari 2026)

Leesdossier
en lijst van gelezen werken

Gegevens kandidaat

Examenummer: _____

Naam: _____

Adres: _____

Bijlage 2 Beoordelingsmodel-criteria mondeling commissie-examen

Beoordelingsmodel Spreek- en gespreksvaardigheid				
Kandidaat: Examenummer: Examinatoren: Datum:		Score:		
		6=2	12=4,5	18=6,5
		7=2,5	13=5	19=7
		8=3	14=5	20=7
		9=3,5	15=5,5	21=7,5
		10=4	16=6	22=8
		11=4	17=6	23=8
		24=8,5	25=9	26=9
		27=9,5	28=10	

Vaardigheid:		Score
Volledigheid/ Effectiviteit/ Nauwkeurig	2-4: Voldoet niet aan de opdracht en/of laat belangrijke punten achterwege	
	5-6: Laat enkele details/ dingen achterwege	
	7-8: Voldoet vrijwel compleet aan de opdracht	
Spreekgemak	2-4: Denkt voortdurend lang na over formuleringen. Regelmatig onnatuurlijke haperingen.	
	5-6: Incidenteel onnatuurlijke haperingen. Spreekt vlot en vrijwel zonder aarzelingen/onnatuurlijke haperingen.	
	7-8: haperingen.	
Uitspraak	2:- Slecht/matig: af en toe storend en/of belemmerend voor communicatie	
	3:- Redelijk: intonatie zeker niet altijd correct	
	4:- Vrijwel goed: zowel klanken, klemtonen als intonatie	
Communicatie	2-4: De boodschap komt niet of in geringe mate over.	
	5-6: De boodschap komt grotendeels over (af en toe moeilijk te begrijpen)	
	7-8: De boodschap komt vrijwel geheel over (begrijpelijk)	
Totaalscore:		

Bijlage 3 Beoordelingsmodel-criteria mondeling commissie-examen

Beoordelingsmodel Leesdossier/Literatuur				
Kandidaat: _____ Examenummer: _____ Datum: _____ Examinatoren: _____			Score: $\frac{\text{Behaalde score} \times 9}{\text{Maximaal te behalen score}} + 1$	
Nr.	Criteria	max. score	score	opmerkingen
	Formele eisen: * Boekenlijst: - authenticiteitsverklaring - aantal werken en soort voldoet - aantal pagina's voldoet - boekenlijstbeschrijving voldoet: schrijver, titel, jaar 1e publicatie, aantal pag., samenvatting, chronologische volgorde - aantal woorden samenvatting 200-300 voldoet Leesdossier: - formaat - lay-out - auteur - titel - ondertitel - genre - jaar van verschijnen, 1e druk - aantal pagina's - gelezen (datum) - ik heb dit boek gelezen, omdat... - verwachtingen vooraf - verhaalverslag	Ja		
1	Titel	1		
2	Auteur	1		
3	Hoofdperso(o)n(en)	2		
4	Genre	1		
5	Plaats van handeling	2		
6	Thema	1		
7	Tijd en ruimte	2		
8	Perspectief	1		
9	Korte inhoud	5		
10	Beschrijf de passage die het meeste indruk heeft gemaakt	3		
11	Eigen mening	3		
12	Kan relatie aangeven tussen het fictiewerk en werkelijkheid	5		
13	Hoe lost hoofdpersoon probleem/ problemen op, waarmee hij geconfronteerd raakt.	5		
Totaal te behalen / behaalde punten		32		

* Indien de boekenlijst/het leesdossier niet aan de formele eisen voldoet (aantal werken, authenticiteitsverklaring, aantal pagina's, aantal woorden enz.) wordt de kandidaat voor het betreffende examenvak afgewezen. Aan alle eisen moet zijn voldaan.

Bijlage 4 Voorbeeld Literatuurlijst

Auteur	Titel	Genre
Abbing & Van Cleef	Struisvogelkoorts	detective,
Abdolah, Kaer	De reis van de lege flessen	Iran/vluchtelingen
Abeelen, M. van	Baby	ongewenst zwanger
Allas, Y.	Idil, een meisje De generaal met zes vingers	Somalië/twee culturen/besnijdenis
Almond, D.	Tijgerhart	cuba-crisis
Amatmoekrim, K.	Het knipperleven	kanker
Appel, René	Tweestrijd Loveboy	psychologische detective thriller
Baantjer, A.C.	De Cock en de gebrandmerkte doden	detective/moord
Backer, Marijn	Kijk niet om	rouwprocessen/ eenoudergezinnen
Bakker, G.	Perenbomen bloeien wit	blindheid/jongeren
Beckman, T	Stad in de storm Geef me de ruimte Kinderen van Moeder Aarde Vrijgevochten	historische romans
Beerten, E.	Lopen voor je leven	jeugd/vriendschap/liefde/ sport/dood
Beijnum, K. van	Over het IJ: de reconstructie van een moord	moord/waargebeurd/ Amsterdam
Benali, A.	Bruiloft aan zee	Marokko/Berbers
Berggren, Mats	Schaatsen in de woestijn	discriminatie
Berk, Marjan	Zout	Turkse vrouwen
Bernlef, J.	Hersenschimmen	dementie
Beukenkamp, G.	Tegen mijn wil	seksueel geweld
Bezaz, N. El	De verstotene	moslima's/ cultuurverschillen
Bezemer, Tom	Ik heb jou toch Jij alleen ... alleen jij	pesten, verhalenwedstrijd
Bloem, M.	Brieven van Souad	Marokko briefroman
Boesberg, A.	Bloedroom	angst/éénoudergezinnen
Bohlmeijer, B.	Rotzooi in mijn hoofd	socialisme/wees
Boie, K.	Nu niet. Nooit niet. Marco doet tenminste iets	pesten
Bon, Annemarie	Oppassen	ziekten
Bondoux, Anne- Laure	Zo gaan die dingen	seksualiteit/ zwangerschappen
Booijmans, J.	De vijfde jongen	homoseksualiteit/ migranten/vriendschap, vooroordelen/criminaliteit
Boonen, H.	Duivelshanden	pesten

	Itamars hemelpoort	zonder vader/eenzaamheid
Bosma, N.	Verraad in Dorestad	historisch jeugdboek
Boudou, Khalid	Schnitzel paradijs	Marokkaanse jongeren
Bouhuys, M	Anne Frank is niet van gisteren	WO-2
Bouazza, H	De voeten van Abdullah	Marokko/seksualiteit
Bouman, I.	De vierde wand	thriller/vakantieliefde
Boumaaza, Nicole	Cyberlief Om de lieve vrede: de prijs van een huwelijk	chatten/cultuurverschillen/ Marokko
Boyne, John	De jongen in de gestreepte pyjama	concentratiekampen
Bracke, D.	Het uur nul Straks doet het geen pijn meer Als de olifanten vechten Blauw is bitter Stille lippen Een vlieg op de muur Buitenbeen	aids/burgeroorlog/ Oeganda/prostitutie/ drugsverslaving/gesloten inrichting/doof meisje/ misbruik Brazilië/ zwerfkinderen cultuurverschillen/wraak/ liefde/homoseksualiteit/ lesbisch zijn/liefde/benden lichamelijk gehandicapten
Briels, Jo	De Raaf	drugs/smokkelen
Bromet, R.	Emma en de man in het duister Emma en de verdwenen diamanten	kinderhandel/klonen van mensen/spiritualiteit/thriller
Brooijmans, Jacques	De vijfde jongen Spinsels van een kater	cultuurverschillen/ homoseksualiteit
Brooks, K.	Lucas Candy	verliefd zijn/haat/ verslaving/geweld/liefde
Brooks, Martha	Een wereld van verschil	problemen
Brosens, J.A.	Jacht op de jager	detectives
Brown, Dan	De Da Vinci code	thriller
Brugman, A.	Wie is Julia? Verraad	zelfdoding
Buch, B.	Het dolhuis De kleine blonde dood Geestgrond Het geheim van Eberwein	Kostschool/puberteit/incest/dood/schuldgevoelens/ oorlogservaring/psychiatrie/ ouders/kinderen Vervolg op De kleine blonde dood
Buening, Hannah	Hieper : up and down met ADHD	ADHD
Burgess, M.	Junkies Testosteron Billy Elliot	drugs/jongeren jongeren/seksualiteit ballet
Burke, J.C.	Als de dood	gezin/paranormale verschijnselen
Cabot, Meg	Dagboek van een prinses Prinses in de spotlights	meisjesverhaal/vertaald/ verfilmd

Cann, Kate	Verscheurd Samen Twijfels Alle ruimte Grof geld Vol gas Lekker weg! Laat me! 2	verliefd/seksualiteit/ weglopen/liefde
Carranza, Maite	De clan van de wolvin	Heksen
Cassidy, Anne	Zoeken naar JIJ	Vriendschap/moorden/ geheimen
Carton, M.	Het verhaal van Fatma	Liefde/verliefdheid
Cate, Albert ten	Ontsnapping uit Srebrenica	asielzoekers/Bosnië
Cazemier, C.	Te snel Portret van Sanne De eerste keer Gelijk oversteken Verliefd zijn is een ramp! Heb jij het al gedaan? Kid Kind Geen bericht, goed bericht Vamp	homoseksualiteit/relatie met ouders, zussen en broers/ seksueel misbruik/ eenzaamheid/ hoogbegaafdheid/ vriendschap/verliefdheid/ dood/seksualiteit/jongeren SMS/schoolleven/webcams/chan tage
Cohn, R.	Popster	popmuziek
Cole, B.	De zondebokken	Overleven/pesten/ vakantiekamp/vertaald
Colfer, Eoin	Het bedrog van Opal Artemis Fowl	sprookjes/computers/ Ierland
Coulombis, A.	Zusjes	Broers en zussen/dood/ ooms en tantes/ verdriet/ zusjes
Cramer, S.	Liever ziek dan verliefd	vriendschap/relaties
Crew, G.	De Bushkinderen	detective
Dallali, Semira	Onbewoonbaar lichaam	angst voor de dood/seksueel geweld/problematische verhouding met Ned. moeder/opsporing van de Tunesische familie van dode vader
Dalton, A.	Engel & co	humor
Daniëls, W.	De dingen van Daan	jongeren/schoolleven
De Lantsheer, P.	Het andere uur	overleden zusje
De Meyer, Norbert	De tunnel	gezin/ontvoeringen
De Sterck, M.	Met huid en haar Kwaad bloed	WO-I/verliefdheid/ seksualiteit
Diekman, M.	Marijn bij de lorredraaiers Mens te koop	slavernij
Diepstraten, J.	Dood door schuld	dood vader/misdaad
Dijkzeul, L.	De tweede viool	problemen in gezin

Dirie, Waris	Onze verborgen tranen	vrouwenbesnijdenis
Dort, W. van	Kind in Surabaja: Indische herinneringen	Indonesië
Eeden, Ed van	Dossier jeugdbende	thriller
Egli, W.J.	Tunnelkids	straatkinderen/Mexico
Eilander, Jan	Rafael	voetbal
Elshout, A.	Dansen in het bos	Ballet/verhuizen/rouwproces
Erkel, E. van	Op zoek naar Joshua	avontuur/Nieuw-Zeeland
Frank, A.	Het achterhuis	dagboek/WO-2
Franz, C.	Verraad	misdaad
Frey, J.	Vrije val	drugs/verslaving
Funke, C.	De dievenbende van Scipio	straatkinderen
Gansewinkel, Annie van	Eén meisje, twee jongens	liefde/homoseksualiteit
Gies, M	Herinneringen aan Anne Frank	verhaal van de hulpverleners van Anne Frank
Giles, Gail	Doorgeslagen	schoolleven/moorden/ anders zijn
Giphart, Karin	Maak me blij	homoseksualiteit/vrouwen
Giphart, R.	Phileine zegt sorry Ik ook van jou Ik omhels je met duizend armen	Relatieproblemen/ zeer modern
Glastra van Loon, K.	De passievrucht	psychologische roman
Glover, S.	Onder vier ogen	adoptie/zwangerschap
Gomes, P.	Wie in zijn land niet wonen kan Sudah, laat maar	Indonesië
Gommeren, Mario	De engel die niet kon vliegen	rouwproces/straatkinderen/drugs
Goudsmit, B.	De ijzeren maagd	rouwproces/gezin/dood
Gruijter, E. de	Littekens	asielzoekers/Somaliër
Haar, J. ter	Boris	WO-2/Rusland
Haasse, H.	Oeroeg	Indonesië/ jongerenproblematiek
Hart, M. 't	De kroongetuige	detective
Hartman, E.	Oorlog zonder vrienden Het onzichtbare licht De voorspelling Niemand houdt mij tegen Morgen ben ik beter	WO-2 helderziendheid
Hendriks, T.	Aangespoeld Knap stom!	losmaken van ouders
Hennig, Alexa	Kwestie van geluk	anorexia nervosa
Heyden, Gil van der	Splitrok en notencake	Relatie moeder - dochter
Heylen, Maria	Het meisje in de spiegel	asielzoekers/vriendschappen
Hiasen, C.	Uil	milieu

Jelee, Stipo	Als jij kon kruipen in mijn huid	puberteit/Zagreb
Keulen, M. van	Overspel Bleekers zomer De rode strik De gelukkige	relaties weglopen
Keuls, Y.	De moeder van David S. Het verrotte leven van Floortje Bloem	drugs jeugdprostitutie
Kluun	Komt een vrouw bij de dokter De weduwnaar	rouwproces/borstkanker
Kooiman, D.A.	Montyn	WO-2
Krabbé, T.	Het gouden ei	thriller
Kranendonk, A.	Ik word nooit normaal	brugklasboek
Kuijer, G.	Drie verschrikkelijke dagen	autodiefstal/verliefdheid
Kunst, M.	Getwist	science fiction
Lakho, H.	Verborgen tralies Gebroken cirkel	Pakistan/gezinshereniging/ Islam/cultuurverschillen
Leeuwen, Joke van	Vrije vormen	vluchtelingen
Leguijt, Guurtje	Dat overkomt mij niet	seksueel geweld
Loo, T. de	Isabelle De Tweeling	thriller/gescheiden zusjes in WO-2
MacClintock, N.	Doodsbang	Thriller
Mazer, H.	Cleo's eiland	Gezin/dood/eenzaamheid
Mccutchen, H.L.	LichtLand	science fiction
Meert, Yennik	De foto in mijn hoofd	gezin
Meijsing, D.	Robinson	puberteit/verliefdheid
Mijnders, H.	Kleur bekennen	graffiti/jeugdproblemen
Minco, M.	Het bittere kruid Een leeg huis	joods WO-2
Montfoort, A.J. van	Polderkoorts	psychologische roman
Mulisch, H.	Twee vrouwen	lesbische relatie
Nielsen, Harman	De hoge stad	slavernij
Noort, S. van	Terug naar de kust	thriller/alleenstaande moeder
Ouchan, Karima	Nooit geschreven brief aan mijn vader	vader-dochterrelatie/ Marokkaanse meisjes
Pauka, T.	De meidenziekte Lente voor beginners Een ongewenst verlangen	jongen met anorexia/ psychologische romans
Peneder, F.	Het dagboek van Floortje Peneder	leukemie/dagboek
Peskens, R.J.	Mijn tante Coleta	relatie jongen met tante
Reiss, Johanna	De schuilplaats	oorlog/onderduikers
Rosenboom, T.	Vriend van verdienste	vriendschap/chantage
Shakib, S.	Naar Afghanistan komt God alleen nog om te huilen: Het verhaal van Shirin Gol	waargebeurd/Iraanse vrouw
Singer, N.	Het verenkleed	angsten/pesten

Slee, C.	Moederkruid De dochter van Eva	vriendschap/geheimen/ verlies van een ouder/ anorexia/drugsgebruik
Terlouw, J.	Oorlogswinter Gevangenis met open deur	WO-2/NSB/sekte/verschil arm en rijk
Tijsinger, E.	Morgenster Word toch wakker	pesten/school/problemen
Tijssen, Felix	Charlotte: een Max Winter- mysterie	detective
Vanden Heede, Sylvia	In mijn kop staat alles op zijn hoofd	ADHD
Vlugt, S. van der	De amulet	schoolleven/vriendschappen
Voigt, C.	Met het mes op tafel Onder de blote hemel Niemand anders dan ik Elske	Misbruik kinderen/ problemen/discriminatie/ geweld/vertaald
Vries, Anke de	Medeplichtig Belledonne kamer 16 Kladwerk Blauwe plekken	problemen/Frankrijk/pesten kindermishandeling
Wachter, E. de	Een fout vriendje	liefde/verkeerde vrienden
Wanders, G.	Vogelvrije vrienden Gedwongen verzet	realistisch/maatschappelijke betrokkenheid/Zuid-Amerika
Winter, L. de	Serenade Gods gym De ruimte van Sokolov Zoeken naar Eileen W.	psychologische romans
Wooding, C.	Gif	griezelverhaal
Zanger, J. de	Dit been is korter Desnoods met geweld Ben is dood Poepoe	vriendschap/racisme/pesten/ schoolleven/zelfmoord
Zarouali, Z.	'Amel' en 'Amel en Faisel' Sanae	Marokkaans/uithuwelijken/ emancipatie
Zijl, A.	Sonny boy	Oorlog/liefde

Bijlage 5 De eindtermen

Domein Oriëntatie op leren en werken

De kandidaat kan:

- zich bewust worden van de eigen achtergrond, interesses, motivatie, sterke en zwakke punten door terug te kijken op eigen ervaringen en deze schriftelijk en mondeling en/of beeldend weer te geven.
- het belang van taalvaardigheid in het Nederlands aangeven in het licht van de rol van het Nederlands als instructietaal, zowel in het VSBO zelf als in het vervolgonderwijs.
- de rol en het belang aangeven van taalvaardigheid in het Nederlands in verschillende arbeidsgebieden en werksoorten.
- de eigen interesse en affiniteit verwoorden met bepaalde arbeidsgebieden, werksoorten, functies en opleidingen.
- onderzoeksvaardigheden, keuzevaardigheden, reflectievaardigheden en sociaal-communicatieve vaardigheden inzetten ten behoeve van het eigen keuzeprocess.

Domein Basisvaardigheden

De kandidaat kan:

- zelfstandig leren en werken
- een aanpak kiezen voor het uitvoeren van een opdracht
- een planning maken
- het eigen werk organiseren en op methodische wijze uitvoeren
- de voortgang van het eigen werk bewaken
- een eenvoudige product- en procesevaluatie maken
- werken met informatie- en communicatietechnologie
- gegevens opslaan
- berekeningen uitvoeren
- zoeksystemen gebruiken
- communiceren door e-mail
- de Nederlandse taal functioneel gebruiken
- teksten begrijpend lezen en beluisteren
- eenvoudige schriftelijke teksten produceren
- in gesprekken passende verbale en non-verbale middelen kiezen
- zich in uiteenlopende taalsituaties gepast presenteren
- vaardig omgaan met verbale en cijfermatige informatie
- bronnen gebruiken
 - . vraaggesprekken
 - . boeken en ander schriftelijk materiaal
 - . audiovisuele bronnen
 - . geautomatiseerde gegevensbestanden
- informatie op waarde schatten, kiezen en ordenen
- in het leer- en werkproces adequaat omgaan met zichzelf en anderen
- sociale conventies in acht nemen
- overleggen en onderhandelen met anderen
- taken verdelen
- zich aan afspraken houden
- rekening houden met anderen
- kritiek geven en incasseren
- een eigen standpunt innemen en verdedigen
- samen met anderen werk uitvoeren en presenteren

Domein Leervaardigheden

De kandidaat kan:

- strategieën kiezen en hanteren, die afgestemd zijn op het bereiken van verschillende lees-, schrijf-, luister- en kijkdoelen.
- strategieën kiezen die het eigen taalleerproces bevorderen.
- compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taal- of communicatieve kennis tekortschiet:
 - informatie afleiden uit de context en de woordvorm
 - een (elektronisch) woordenboek en grammaticaoverzicht gebruiken
 - vragen naar de betekenis
 - vragen om een aangepast spreektempo, om herhaling of nadere uitleg
 - omschrijvingen en parafraseringen gebruiken
 - mobiliseren van voorkennis met betrekking tot tekstsoort en onderwerp
 - gebruik maken van de redundantie van een tekst
 - gebruikmaken van visuele ondersteuning
 - non-verbale middelen inzetten
- elementaire kennis van de Nederlandse samenleving inzetten bij het bereiken van verschillende lees-, schrijf-, luister- en kijkdoelen.

Domein Leesvaardigheid

Subdomein: niet-fictionele teksten

De kandidaat kan:

- leesstrategieën hanteren
 - globaal lezen
 - zoekend lezen
 - intensief lezen
- compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet
 - informatie afleiden uit de context en de woordvorm
 - vragen naar betekenis
- een (elektronisch) woordenboek gebruiken
- mobiliseren van voorkennis met betrekking tot tekstsoort en onderwerp
- gebruik maken van de redundantie van een tekst
- gebruikmaken van visuele ondersteuning
- de functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen
 - titel
 - tussenkopjes
 - illustraties
 - lettertypes
 - tekst- en alinea-indeling
- een tekst indelen in eenheden als inleiding, kern en slot
- het schrijfdoel van de auteur aangeven:
 - informatie verstrekken
 - een mening geven
 - tot handelen aanzetten
 - instrueren
 - amuseren
 - gevoelens uitdrukken
 - overtuigen
- het hoofdonderwerp van een tekst aangeven
- de hoofdgedachte van een tekst aangeven

- de verschillende deelonderwerpen van een tekst aangeven of beschrijven
- de hoofdgedachte van de verschillende tekstdelen aangeven of beschrijven
- de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven
- de functie van de verschillende tekstdelen benoemen
- op eenvoudig niveau verschillende tekstrelaties herkennen
 - oorzaak-gevolg
 - algemene uitspraak-voorbeeld
 - tegenstelling
 - opsomming
 - doel-middel
 - voorwaarde
 - argumenten-conclusie
- feiten en meningen in een tekst herkennen.
- talige middelen herkennen, die een schrijver hanteert om zijn of haar doel te bereiken (figuurlijk taalgebruik, suggestieve elementen, feiten en meningen)
- een oordeel geven over de tekst op grond van aanwijsbare tekstgegevens
- Het betreft bij eindterm 1 tot en met 13 teksten als:
 - korte instructieteksten
 - instructieteksten
 - korte studieteksten
 - studieteksten
 - reclameteksten
 - formulieren
 - artikelen van bescheiden omvang uit kranten en tijdschriften
 - artikelen uit kranten en tijdschriften
 - schema's en tabellen
 - naslageteksten
 - vragen
 - notities
 - elektronisch vervaardigde niet-lineaire teksten

Voor de TKL geldt dat de teksten zoveel mogelijk authentiek of gebaseerd op authentiek materiaal zijn. De tekstonderwerpen passen bij de ervarings- en/of belangstellingswereld en het ontwikkelingsniveau van de kandidaten en spreken zowel jongens als meisjes aan.

Voor de TKL zijn de teksten relatief complex qua woordenschat, zinsbouw, opbouw en niveau van abstractie. Ze kennen over het algemeen een gemarkeerde opbouw, dat wil zeggen dat de structuur door middel van signaalwoorden expliciet is gemaakt. Enige kennis van land en volk kan worden verondersteld. De opdrachten bieden de kandidaten steun door een zekere mate van voorstructurering.

Subdomein: fictionele teksten

De kandidaat kan:

- verschillende soorten fictie herkennen en de kenmerken daarvan aangeven
- in fictiewerken aangeven wie de hoofdpersoon is c.q. de hoofdpersonen zijn en wat het thema is
- in fictiewerken de handeling en situatie onder woorden brengen
- een persoonlijke reactie geven op de tekst en deze toelichten met voorbeelden uit de tekst, waarbij ook aandacht wordt besteed aan de relatie tussen fictie en werkelijkheid
- met behulp van het onder 1, 2, 3 en 4 genoemde beargumenteerd verslag uitbrengen van zijn leeservaringen aan de hand van een persoonlijke selectie

van 5 fictiewerken. Van deze vijf werken moeten minstens twee de Nederlandstalige Caribische literatuur betreffen en daarvan moet er minimaal één tot de Nederlandstalige Antilliaanse literatuur gerekend kunnen worden.

- Het betreft bij eindterm 1 tot en met 5:

- gedicht
- dagboek
- (jeugd)roman
- (strip)verhaal
- toneelstuk
- televisieserie
- speelfilm

Toelichting: Indien gekozen wordt voor mondelinge toetsing van de eindtermen voor het subdomein fictionele teksten, is het, indien de schoolsituatie dat toelaat, de kandidaat toegestaan zich uit te drukken in een van de talen die op school worden aangeboden.

Domein (Kijk- en) luistervaardigheid

De kandidaat kan:

- (kijk- en) luisterstrategieën hanteren
- zoekend luisteren
- globaal luisteren
- intensief luisteren
- compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet
- informatie afleiden uit de context
- vragen naar betekenis
- mobiliseren van voorkennis met betrekking tot tekstsoort en onderwerp
- gebruik maken van de redundantie van een tekst
- gebruikmaken van visuele ondersteuning
- het doel van de tekst aangeven
- informatie geven
- een mening geven
- tot handelen aanzetten
- instrueren
- amuseren
- gevoelens uitdrukken
- overtuigen
- a) het hoofdonderwerp van de tekst aangeven
- b) de hoofdgedachte van de tekst aangeven
- a) de verschillende deelonderwerpen van een tekst aangeven
- b) de hoofdgedachte van de verschillende tekstdelen aangeven
- de betekenis van belangrijke elementen van een tekst aangeven
- een instructie uitvoeren
- een oordeel geven over een tekst op grond van aanwijsbare tekstgegevens
- Het betreft bij eindterm 1 tot en met 8 teksten als:
 - nieuwsbericht
 - korte / lange documentaire
 - reclameboodschap
 - instructie(programma)
 - uitleg van leerstof
 - korte berichten, bijvoorbeeld op de radio, op antwoordapparaten enz.
 - discussieprogramma

Voor de TKL geldt dat de teksten zoveel mogelijk representatief zijn voor authentiek mondeling taalgebruik. De tekstonderwerpen passen bij de ervarings- en/of belangstellingswereld en het ontwikkelingsniveau van de kandidaten en spreken zowel jongens als meisjes aan. Het aangeboden materiaal is van bescheiden omvang, dat wil zeggen per tekst niet meer dan 20 minuten.

Voor de TKL geldt dat:

- de teksten relatief complex van opbouw en abstractieniveau zijn, over het algemeen expliciete informatie bevatten en zoveel mogelijk een gemarkeerde opbouw kennen;
- in de teksten ook minder frequente woorden worden kunnen voorkomen, waarvan de betekenis niet uit de context kan worden afgeleid;
- er in een normaal tempo wordt gesproken.

Domein Schrijfvaardigheid

De kandidaat kan:

- schrijfstrategieën hanteren
- een schrijfplan maken
- aangeboden informatie verwerken en verstrekken
- informatie verwerven, verwerken en verstrekken
- de eigen tekst nakijken, verbeteren en herschrijven
- compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet
- omschrijvingen en parafraseringen gebruiken
- schrijfhulpmiddelen, zoals (elektronisch) woordenboek en grammaticaoverzicht, gebruiken
- het schrijfdoel in teksten tot uitdrukking brengen
- informatie geven/vragen
- een mening geven/vragen
- tot handelen aanzetten
- gevoelens uitdrukken
- overtuigen
- het schrijfdoel en taalgebruik richten op verschillende soorten lezerspubliek
- taalgebruik
 - . woordkeuze
 - . toon
- lezerspubliek
 - . directe omgeving
 - . instanties
 - . geadresseerden met een hogere status
- op eenvoudig niveau conventies hanteren met betrekking tot tekstsoorten, tekst- en alineaopbouw en uiterlijke verzorging
- conventies hanteren met betrekking tot tekstsoorten, tekst- en alineaopbouw en uiterlijke verzorging
- beschikbare elektronische hulpmiddelen in het schrijfproces gebruiken
- Het betreft bij eindterm 1 tot en met 7 teksten als:
 - formulier
 - antwoord op vragen bij studieteksten
 - elektronisch vervaardigde tekst
 - informele/formele brief of (brief)kaart
 - notitie
 - oproep, aankondiging, uitnodiging
 - affiche

- eenvoudig verslag
- verslag
- werkstuk van eenvoudige en beknopte aard
- werkstuk
- advertentie
- ingezonden stuk of bijdrage, bijvoorbeeld voor de schoolkrant
- artikel, bijv. voor de schoolkrant, een jongerentijdschrift of de jeugdpagina van een dagblad

Voor de TKL geldt dat:

- de situatie in zekere mate representatief is voor de werkelijkheid of dat de kandidaat zich in de situatie kan verplaatsen;
- het onderwerp zoveel mogelijk aansluit bij de belevingswereld en het ontwikkelingsniveau van de kandidaat en/of de sector waarbinnen de kandidaat het examen aflegt.

In de opdrachten voor de TKL is een zekere mate van sturing aanwezig met betrekking tot doel, publiek, vorm en inhoud van de te produceren teksten.

Met betrekking tot de kwaliteit van de uitvoering geldt voor de TKL dat:

- de kandidaat geen fouten maakt ten aanzien grammatica en spelling;
- de kandidaat geen fouten maakt ten aanzien van briefconventies.

Domein Spreek- en gespreksvaardigheid

De kandidaat kan:

- strategieën hanteren ten behoeve van de spreek- of gesprekssituatie
- zich voorbereiden
- informatie verwerven, verwerken en verstrekken
- reflecteren op de eigen deelname
- compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taalkennis tekortschiet
- vragen naar de betekenis
- vragen om een aangepast spreektempo, om herhaling of nadere uitleg
- omschrijvingen en parafraseringen gebruiken
- non-verbale middelen inzetten
- het spreek-/luisterdoel in de situatie tot uitdrukking brengen
- informatie geven/vragen
- een mening geven/vragen
- tot handelen aanzetten
- overtuigen
- het spreek-/luisterdoel en taalgebruik richten op verschillende soorten publiek
- taalgebruik
 - . woordkeus
 - . houding
 - . intonatie
 - . tempo
 - . articulatie
- publiek
 - . directe omgeving
 - . instanties
 - . gesprekspartners met een hogere status

Het betreft bij eindterm 1 tot en met 4 spreek- en gesprekssituaties als monoloog voor een bekend publiek dialoog in informele en (min of meer) formele situaties polyloog: in klassen- of schoolverband deelnemen aan een groepsgesprek.

Voor de TKL geldt dat:

- de situatie in zekere mate representatief is voor de werkelijkheid of dat de kandidaat zich in de situatie kan verplaatsen;
- het onderwerp zoveel mogelijk aansluit bij de belevingswereld en het ontwikkelingsniveau van de kandidaat en/of de sector waarbinnen de kandidaat het examen aflegt.

Voor de TKL is in de opdrachten een zekere mate van sturing aanwezig met betrekking tot doel, publiek, vorm en inhoud van de te produceren teksten.

Voor de TKL geldt met betrekking tot de kwaliteit van de uitvoering dat:

- de kandidaat in een redelijk tempo spreekt, waarbij aarzelingen en onderbrekingen mogen voorkomen;
- de kandidaat goed verstaanbaar spreekt;
- de kandidaat een beperkt aantal elementaire grammaticale regels correct kan toepassen.

Bijlage 6 Hulpmiddelen

Basispakket

Het standaard basispakket bij alle centrale examens en commissie-examens bevat:

- schrijfmateriaal
- tekenpotlood
- blauw en rood kleurpotlood
- liniaal met millimeterverdeling
- passer
- geodriehoek
- gum
- rekenmachine

Ook is het toegestaan om hulpmiddelen mee te brengen die geen relatie hebben met de exameneisen maar wel functioneel kunnen zijn, zoals: markeerstift, puntenslijper, leesliniaal (loep).

Woordenboek

Nederlands-Nederlands (eendelig)

óf

Nederlands-thuistaal van de kandidaat (eendelig)

Een digitaal woordenboek is *niet* toegestaan.

De hulpmiddelen van het basispakket zijn toegestaan bij alle examens. Zij zijn niet alle nodig.

Uitgebreide informatie over hulpmiddelen voor de centrale examens staat in de Regeling toegestane hulpmiddelen op de website van ETE, www.ete.cw.

Bijlage 7 Tips

Centraal examen

- examenbundels of oude examens zijn geschikt om ervaring op te doen. Oude centrale examens zijn te vinden op de site van het ETE, www.ete.cw.

Mondeling commissie-examen

- bekijk de informatiefilm over het mondeling commissie-examen op de site: <https://duo.nl/particulier/staatsexamen-vo/index.jsp>
NB Dit is wel hoe het in Nederland gaat, maar het geeft ook een goed beeld hoe het bij ons gaat.